

NADĚŽDA KUDRNÁČOVÁ: CAUSED MOTION: SECONDARY AGENT CONSTRUCTIONS

Brno: Masarykova univerzita, 2013, 147 stran

ISBN 978-80-210-6373-0

Monografie Naděždy Kudrnáčové je jedním z výsledků mnohaletého autorčina zájmu o sémantiku anglických pohybových sloves. Autorka v ní předkládá podrobnou analýzu tranzitivních kauzativních konstrukcí s primárně intranzitivními slovesy vyjadřujícími agentní lokomoci. Jsou to konstrukce typu *John walked Mary to the station*, *John danced Mary around the ballroom* nebo *John jumped the horse over the fence*, v terminologii Kudrnáčové „konstrukce se sekundárním konatelem“ (secondary agent constructions). Tyto konstrukce vyjadřují v kondenzované syntaktické struktuře ‚podmět — sloveso — přímý předmět (- směrové doplnění)‘, tedy ve struktuře typické pro lexikální kauzativa, komplexní situaci sestávající ze dvou překrývajících se, hierarchicky uspořádaných kauzálně spojených událostí. Řídící konatel (*causer*, participant v pozici podmětu) pohyb iniciuje a řídí v jeho průběhu (a může pohyb též vykonávat), ovládaný konatel (*causee*, participant v pozici přímého předmětu) je vykonavatelem pohybu. Na detailní analýze těchto konstrukcí autorka ukazuje propojenost mezi sémantickou strukturou sloves a jejich syntaktickým chováním.

Jako materiál k výzkumu jí posloužil Britský národní korpus a také příklady z odborné literatury; ojediněle — pokud doklad pro jistou situaci v korpusu chyběl — použila autorka příklady z internetu, ověřené roditelými mluvčími.

V úvodní kapitole autorka stručně nastiňuje předmět analýzy. V následující kapitole, na základě srovnání s opisnými konstrukcemi (např. *John had Harry walk to the station*, *John made Harry walk to the station*), vytýká základní rysy kauzativní struktury situací vyjádřených v konstrukcích se sekundárním konatelem. Na rozdíl od opisných konstrukcí se v nich obě kauzálně spojené události překrývají. Pohyb, jenž vykonává ovládaný participant, řídící participant nejen iniciuje (jak je tomu i v opisných konstrukcích), nýbrž (na rozdíl od opisných konstrukcí) tvoří jeho součást. Tento fakt mj. umožňuje vytvořit konstrukce typu *John swam the baby to the shore*, v níž je ovládaný participant pouhý patiens, který není na ději aktivně účasten.

V 3. kapitole autorka přináší přehled dosavadní literatury (mnohdy nesnadno dostupné). Její argumenty kritizující některé koncepce (Jackendoff aj.) jsou přesvědčivé; dovozuje mimo jiné, že teorie tzv. malých vět (*small clause hypothesis*) není pro konstrukce se sekundárním konatelem aplikovatelná.

V navazující polemice ve 4. kapitole argumentuje, že slovesa v těchto konstrukcích nepatří, jak se v literatuře často uvádí, do třídy tzv. neakuzativních sloves (*unaccusative verbs*, tj. slovesa, jejichž podmět je v hloubkové struktuře předmět, což by teoreticky mělo umožňovat jejich kauzativizaci), nýbrž zůstávají ve třídě neergativních sloves (*unergative verbs*, jejich podmět je podmětem i v hloubkové struktuře). Intranzitivní slovesa vyjadřující agentní lokomoci jsou tedy neergativní jak v intranzitivních, tak v tranzitivních kauzativních konstrukcích. S tím je v souhlase i fakt, že směrové doplnění — uváděné jako jeden z projevů neakuzativnosti sloves — nemusí být v konstrukcích se sekundárním konatelem vždy přítomno (např. ve větě *John walks his dog every day* není cíl nebo směr pohybu vyjádřen).

V následující (páté) kapitole autorka dovozuje, že užití (primárně intranzitivních) sloves agentní lokomoce v konstrukcích se sekundárním konatelem daná slovesa nezařazuje do třídy lexikálních kauzativ, a to proto, že jejich kauzativizace je uskutečněna na úrovni syntaktické. Vzhledem ke kondenzované syntaktické struktuře (NP-VP-NP(-PP)) je kauzativizace proveditelná jen u poměrně úzkého souboru sloves s jistým souborem lexikálně-sémantických rysů (jak autorka podrobněji dokládá v následujících kapitolách). Konstrukce se sekundárním konatelem představují tedy „verb-class-specific constructions“ v terminologii Croftově (Croft, 2003).

V šesté, nejrozsáhlejší, kapitole autorka podrobněji rozebírá specifika kauzativní strukturace daných konstrukcí a jejich propojenost se slovesnou lexikální sémantikou. Jak je ikonicky vyjádřeno v povrchové syntaktické struktuře (v níž je jedno sloveso, a tedy jedna, byť komplexní situace), obě kauzálně spojené události splývají. Zároveň však mají každá svého konatele, a sloveso tedy musí mít takovou lexikálně-sémantickou strukturu, která umožňuje obsáhnout oba konatele a zároveň vyjádřit skutečnost, že (a) konatel v pozici podmětu má řídicí postavení a (b) konatel v pozici přímého předmětu je sice ovládaným participantem, nicméně je zároveň vykonavatelem pohybu vyjádřeném ve slovese. Jako rozhodující se tedy vyjevuje lexikálně-sémantická struktura sloves a její interakce s daným konstrukčním významem (tj. s daným syntaktickým vzorcem a danou kauzativní strukturací). V dekompozici lexikální sémantiky sloves autorka s prospěchem aplikovala poznatky Pustejovského generativní teorie. Ukázala, že Pustejovského složky (tzv. qualia) jmenného významu, konkrétně složka konstitutivní, formální, agentní a telická, jsou aplikovatelné i na lexikálně-sémantickou strukturu sloves a že jsou propojeny. Agentní složka sloves v konstrukcích se sekundárním konatelem má složenou strukturu: zahrnuje jak ‚prior intention‘ („předchází vůli“) kauzátora, tak ‚intention in action‘ („vůli v akci“) ovládaného participanta jako vykonavatele pohybu (oba termíny a jejich obsah převzala autorka od Searla). Agentní složka zároveň neobsahuje jiné kauzativní činitele než volní: stav konatele nebo okolnosti pohybu tedy nemohou mít kauzativní funkci — nelze tedy říci např. *John stumbled (/strutted / ambled) Harry to the door*. Informace o stavu konatele nebo okolnostech pohybu neobsahuje tudíž ani slovesná složka konstitutivní. Tyto restriktce pak vysvětlují, proč konstrukce se sekundárním konatelem lze vytvořit pouze se slovesy, která vyjadřují pouze základní pohybový vzorec a neobsahují přídatné, modifikující informace (slovesa *walk, run, march, dance, waltz* a *swim*).

V návaznosti na rozbor lexikálně-sémantické struktury sloves se autorka v téže kapitole věnuje i rozdílu mezi konstrukcemi, které explicitně nevyjadřují donucení (jde o tzv. „non-coercive secondary agent constructions“, např. *John walked Harry to the door, John danced Mary round the terrace, John swam the trainees to the other end of the swimming-pool*), a těmi, které tento prvek vyjadřují (jde o tzv. „coercive secondary agent constructions“, např. *John marched Harry to the bathroom, John ran Harry to the bathroom*). Signálem, který tyto typy konstrukcí vyznačuje, je sémantika slovesa. Není-li přítomen prvek donucení, vykonavatel pohybu se identifikuje s úmyslem řídicího konatele a sloveso pak označuje typ pohybu, který jeho vykonavatel provádí. Z hlediska tzv. force dynamics (viz Talmy) tato skutečnost svědčí o více méně rovnovážném poměru obou protilehlých sil. Je-li však přítomen prvek donucení, poměr

obou protilehlých sil je nevyrovnaný, protože vykonavatel pohybu se neidentifikuje s úmyslem řídicího konatele; sloveso proto označuje jiný typ pohybu, než jeho vykonavatel provádí (např. v *John marched Harry to the bathroom* ovládaný participant velmi pravděpodobně nepochoduje). Na rozboru sémantiky slovesa *run* pak autorka osvětluje důvody, proč se toto sloveso typicky používá v tzv. „coercive secondary agent constructions“. Podrobněji je tato otázka probrána v autorčině článku v *Linguistica Silesiana*, na nějž odkazuje.

Následující dvě kapitoly (kapitola 7. a 8.) rozebírají další faktory, které podmiňují možnost vytvořit konstrukce se sekundárním konatelem. Jde jednak o faktor kognitivně sémantický (slovesa, která tvoří dané konstrukce, označují pohyby, jejichž provádění nezahrnuje přenos fyzické energie z vykonavatele pohybu na jinou entitu, což umožňuje volní působení řídicího konatele) a faktor pragmatický: konstrukce se sekundárním konatelem označují prototypické scénáře, proto např. sloveso *crawl* nebo *jump* do těchto konstrukcí nevstupuje (pragmatické aspekty jsou pak podrobněji rozebrány v 11. kapitole).

V 9. kapitole se stručně rozebírají rozdíly v agentnosti řídicího a ovládaného konatele (redukovaná míra agentnosti ovládaného konatele se projevuje např. i v nemožnosti vytvořit věty typu *John walked Mary by herself*).

V 10. kapitole autorka ukazuje, že slovesa vyjadřující pohyby zvířat mají jinou sémantiku a tedy i jiné syntaktické chování. Díky specifické agentnosti daná slovesa ztrácejí schopnost vyjadřovat mentální a/nebo fyzický stav konatele pohybu (zvířete), což jim umožňuje vstupovat do konstrukcí se sekundárním konatelem, do kterých — pokud označují pohyb lidí — jinak vstupovat nemohou (jde např. o slovesa *gallop*, *canter*, *amble* nebo *prance*). Lze tedy např. říci *John galloped the horse*.

11. kapitola je věnována podrobnějšímu rozboru vztahu mezi sémantikou sloves a pragmatickým významem konstrukcí se sekundárním konatelem. Do těchto konstrukcí vstupuje velmi omezený okruh sloves (slovesa *walk*, *run*, *march*, *dance*, *waltz* a *swim*), která vyjadřují základní kinetické vzorce ve více méně prototypických situacích (díky tomuto faktu slovesa pak mohou ztrácet některé ze svých sémantických rysů — tento jev se někdy označuje jako „semantic bleaching“).

Následující kapitola rozebírá podtypy základní konstrukce (např. *John walked the bicycle up the hill*, *John swam the baby to the shore*, *John walked the letter to the post-office*). Analýza sémantiky těchto okrajových konstrukcí dokládá, že tyto podtypy nejsou homogenní skupina co do pozice mezi centrem a periférií, ale představují postupné přechody od základní (prototypické) konstrukce, přičemž rozhodující je míra agentnosti ovládaného participanta.

K velmi řídkým okrajovým typům patří i reflexivní konstrukce (např. *He marched himself to the store*, *He ran himself to shut the window*), kterým je věnována poslední, 13. kapitola. Možnost vytvořit dané konstrukce autorka vysvětluje z pozic kognitivní sémantiky, díky funkčnímu překrytí mezi tzv. „acting self“ a „acted-upon self“ (mezi řídicím „já“ a ovládaným „já“).

Práce Naděždy Kudrnáčové spojuje přístupy lexikální sémantiky, konstrukční gramatiky a kognitivní sémantiky. Tento interdisciplinární přístup se jeví jako přínosný; osvětluje některé aspekty sémanticko-syntaktické struktury věty, které nebyly dosud uspokojivě zodpovězeny. Je třeba vyzdvihnout kvalitu lexikálně sémantické a syn-

taktické analýzy, založené na vlastní ucelené koncepci pojmové a metodologické. Autorka důkladně probrala korelace mezi významem slovesa a jeho syntaktickým chováním a prokázala, že větná struktura je předvídatelná z významu slovesa. Tento vztah je kontinuum (Goldbergová). Odhalila faktory při tvorbě konstrukcí se sekundárním konatelem, stanovila rejstřík sloves, která do těchto vazeb mohou vstupovat, provedla jejich jasnou klasifikaci, uvedla škálu jejich významů.

Téma je náročné a jeho zpracování předpokládá schopnost dedukovat jemné sémantické rozdíly. A tuto vlastnost autorka beze zbytku prokázala. Její spis svým rozsahem i hloubkou rozboru převyšuje specializované práce v této oblasti.

LITERATURA

- CROFT, W. (2003): *Lexical Rules vs. Constructions: A False Dichotomy*. In: H. CUYCKENS — T. BERG — R. DIRVEN — K.-U. PANTHER (eds.), *Motivation in Language: Studies in Honour of Günter Radden*, Amsterdam: John Benjamins, s. 49–68.
- GOLDBERG, A. (1995): *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- KUDRNÁČOVÁ, N. (2010): *On Pragmatic and Cognitive Processes in Meaning Variation*. *Linguistica Silesiana*, 31, s. 55–67.
- SEARLE, J. R. (1983): *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TALMY, L. (1988): *Force Dynamics in Language and Cognition*. *Cognitive Science*, 12, s. 49–100.

Jaroslav Peprník | Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého |
tř. Svobody 26, 779 00 Olomouc
jaroslav.peprnik@upol.cz